

Alkony

(regényrészlet)¹

ERDÉLY JAVA RÉSZÉNEK BEHÓDOLÁSA UTÁN Gyulaffy Fogaras ostromára indult. Az ebesfalvi vereséget Segesvár föladása, a Rákóczi és Bethlen által kikényszerített megállapodás úgy elmosta, mint eső a port. Noha – tisztán katonai meggondolásból – a hajdú- és jobbágyvesztéséget nem igazán sajnálta, a palotás századok megsemmisülésén alig bírta túltenni magát. Sok jó emberét veszttette el csupán azért, mert a fegyelmezetlen csürhe berúgott, de a véres kudarcért magát is hibáztatta. Kivált Radocsay halála volt keserves. Ákos mindent megtett, hogy a menekülőket hadrendbe állítsa, de a zűrzavarban a maga életét se tudta megóvni.

– Szegény nem soká örülhetett a titulusanak – sóhajtotta László úr. – Az a baj, hogy senki sem áll a helyibe. Az ezerskapitány pótolhatatlan.

– Jól mondja, édesapám – felelte Sámi.

– A szatmári diadal a fejünkbe szállt. No de adjunk hálát az Úrnak, hogy a vereséget túlélted. Nem tudom, haláloddal hogy számoltam vón’ el idesanyádnak.

Sámi lopva elmosolyodott. Divéki leverése után magabiztosabb lett annak ellenére, hogy a párviadal nem küzdelem, inkább kivégzés volt, de apjával szemben így se mert tiszteletlennek mutatkozni. Tudta, ha pimaszságra vete-medne, az öreg odacsapna, vagy szó nélkül otthagyná. Egy megjegyzést végül mégiscsak megkockáztatott:

– Eddig nem sokat törődött anyámmal.

László úr vénebbnek és fáradtabbnak érezte magát, semhogy vitába bocsátkozzon. Bántotta a lelkipurdalás, elvégre félresikerült házasságáról, felesége és lányai elhanyagolásáról csakis maga tehet. No de késő bánat eb gondolat, vagy rosszabb annál, merthogy ma sem tenne másképp. Nem hiába mondogatta apja: ordas Gyulaffy vagy! Csakhogy a generális irgalmatlan keménysége dacára hitvesét, Margit úrnőt úgy imádta és óvta, mint püspök az oltáriszentséget.

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN (1948) író, forgatókönyvíró, kommunikációs szakértő. Legutóbbi regénye: *Kései virradat, 1570–1579* (Hitel Könyvműhely, 2015).

1 A regény decemberben jelenik meg a Hitel Könyvműhely gondozásában.

Igaz, a nagyasszony merőben más volt, mint a szürke kisegérré vedlett Széchy Kata.

– Szegínyt jobban köllött vón’ istápolni. Ne rólam végy példát!

Hosszan hallgattak.

Apa és fia a lobogó máglya, a szállongó szikrák s a kesernyés füst nyomán a háborún tűnődtek. Az égő fahasábok akkorát roppantak, mint az ágyúdörgés. A pattogás puskatúzre, az őrlánc elnyújtott kiáltása, a legelésző lovak nyihogása s a fűvön a léptek dobbanása örökös készenlétre vallott, melyből Ebesfalva óta László úr csöppet se volt hajlandó engedni. A tanulság úgy beléivódott, mint vér a golyó verte ujjasba. A tábor fegyelme a legcsekélyebb kívánnivalót se hagyta maga után. A főkapitány a katonák közt szigorú rendet tartott, a boroshordókat éppúgy őriztette, mint a nehéz ostromlövegeket, a lőport, a tábori kemencéket, az élelmet és az abrakot. A társzekerek összeláncolt erődökként ácsorogtak, árnyékuk a mezőt homályba merítette, csak a strázsák sisakjai villogtak, mint egy csapat szentjánosbogár. A fák lombjai halkán suhogtak, a ligetek langyos-balzsamos levegőt fújkáltak, de a várárok vize dögletes búzt árasztott. Tükreán a holdfény hiába csillant, az élőket beszippanó mocsárnak tűnt. Még a szélein se nőtt sás.

– Ilyen lehet a bibliai Hótt-tenger – morogta Sámi.

– Egyikünk se látta.

László úr úgy vélte, az árok sekély, de a szapora kartácstűzben éppolyan könnyű belefúlni, mint egy feneketlen mély kútba. Az ostromlövegeknek szét kell repesztenie a falakat, hogy meglábalják. Mindenesetre szentül elhatározta, eltökéltségéből akkor sem enged, ha a talpasok százával hullanak, míg eljutnak a bástyáig. A vizet nehéz lecsapolni – ha egyáltalán lehetséges –, ezért a pusztítás az ostromágyúk dolga. Végre megérkeztek, a lőpor, a golyó elég, a pattantyúsok gyakorlottak, úgyhogy addig lőnek, míg Fogaras megadja magát. Bocskai kassai tüzérekét küldött, mert nem igazán bízott a szászokban. A körültekintő Bethlen Gábor óvatosságra intette, ugyanígy korábbi vezérük, Rácz György kapitány. Azt mondták, a bürgerek megtérése túlságosan közeli, hűségük képlékeny, mint a félig leégett zsarátnok.

– A fejedelem mindenre gondol – morogta Gyulaffy.

Vigyorogva tette hozzá: – Ne harcoljunk parázssal a valagunkban.

Sámi elnevette magát:

– Inkább lángholjon a szászok segge. Na meg a fogarasiaké.

– Teszünk róla. Nyugodalmas jóccakát.

Föltápászkodott, és elballagott a sátrába. Régebben egy nyeregtakarón hált, de mostanában félt a hajnali harmattól és a meghűléstől. Végezni akart az ostrommal, hogy az ebesfalvi kudarcot feledtesse. A többi az Úristen dolga. A tőle telhetőt megteszi, s ha távoznia kell, szép emléket hagyjon maga után.

Pirkadatkor kelt, lemosdott, azután nekiállt fröstökölni. A tábor épp hogy ébredezett, a katonák álmosan nyújtóztak, az őrlánc kialvatlan szemmel fürkészte a tájat és a párából kibontakozó erődöt. A falak homályos szürkén meredeztek,

de a virradat az ég aljára vörös csíkot pingált. A torony körül varjúraj keringett. A lórésekből a sátrakat gyűrött ábrázatok nézegették. A kolubrinák tátongó torka és a gúlákba rakott golyók félelmetes pusztítással fenyegettek. Pár nap tüzelés a falakat megrogyasztja, végül akkora réseket vág, amekkorákat lehetetlen eltorlaszolni. László úr falatozás közben a távolságot méricksélte, mikor lihegve elé dobbant Lestár, kezében egy összehajtott papirossal. Kisimítgatta, majd izgatottan közölte:

– Bátyámuram. Éjszaka jött az írás. Nem akartalak alvás közben zavarni, de Bocskai leveléről van szó. Szétküldte a csapatoknak, így jutott el hozzám. Olvashatom?

– Ha sürgős, rajta.

– Nem az, de jó, ha tudod, hogy vélekedik a fejedelem.

– Mondom, hogy óvasd!

– Máris. *Katonáink az nagy fizetlenség miatt felette nagy fogyatkozott állapotban vagynak, de azt se nézték, hanem télen is számtalan sok sanyarúságot, hidegségeket, kik sánczban várak alatt való heveréssel, ki az ellenséggel való csatázással és strázsálással meg nem mondhatni, mennyit szenvedtenek. Most is hol éhen, hol szomjúhon, nagy ruhátlansággal és sok fogyatkozással, óránként testök szakadásával, vérök hullásával, és sokan halálukkal is szolgálnak...*

– Ölég. Mindezt magam is tudom. A falak tövibe' nem soká heverészünk. Addig ágyúzunk, míg az őrség kényre-kedvre megadja magát. Egy hétbe se telik. Kigyönnek és könyörögni fognak. Eriggy, írd meg Bocskainak: a vár hamarost az övé lesz.

Csakhogy az olaszbástyákkal erődített falövezet szilárdan állt, az árok vize szurokfeketén hullámozott, az ágyúk mögött izzó kanócok füstölögtek. Nem úgy festett, hogy Fogaras készül megadni magát, László úr ennek ellenére bizakodott. Tudta, amit a gyöngébb szívűek nem: Bocskainak a téli hadjáratral a császáriakat sikerült elszigetelnie Felső-Magyarországon, a Partiumban és Erdélyben. Egy vár nem a falak vastagságától, sokkal inkább a védelem elszántságától függ, márpedig valami sugallattal megérezte, az őrség az ostromtól nagyon is tart.

Ahogy a nap följebb hágott, az árnyékok mind beljebb kúsztak, végül eltűnedeztek. A messzeségben a heglánc csúcsai az Olt völgyét óvták, míg az erőd a környéket vaskosan uralta. A levegő lassacskán fölmelegedett, a fény betértette a tájat, a tábor életre kelt, a pattantyúsok az ágyúk mögött sürgölődve várták a parancsot. A talpasok, dolguk nem lévén, ráérősen falatoztak. László úrnak az embereket esze ágában se volt sürgetni. Úgy vélte, többet ér az ütegek fenyegető torka, mint a hamari lövöldözés. Hagyta, hogy a célokat mérickséljék, ónkanalakkal merjék a löport, s a golyót döröklövel a csöbe igazítsák. A tűzfegyverektől apjához hasonlatosan idegenkedett annak ellenére, hogy tudta, nélkülük mire se jut. A lövéreket megbecsülte, mi több, tudásukat igyekezett elsajátítani, nehogy a háta mögött megmosolyogják. Emberei leginkább ezt szerették benne. Bárkit meghallgatott, ha úgy vélte, az illető jó tanáccsal szolgál.

Élvezettel gázolt a harmatos fűbe, s úgy lépett közébük, mintha maga is patantyús volna.

A kassaiak törve beszéltek magyarul – de beszéltek. Azonfelül segítségükre volt a talján parancsnok, ki éneklő kiejtésével a főkapitányt megmosolyogtatta, de értette minden szavát.

– Eccelenza,² mio cannone,³ azaz a nagyságos főkapitány úr ágyúí csak arra várnak, hogy a tüzelést elrendelje. A fogarasiak a csizmájukat rögvest telefossák – tette hozzá vigyorogva.

– Kendtek is, ha amazok visszalúnek.

Az olasz kidüllesztett mellel pödörgette a bajuszát. Hegyes orrú lábbelije, csíkokból összevarrt tarkabarka bugyogója, szűk ujjasa, pávatollas kalapja s az oldalán feleslegesen fityegő spádé pojacát mutatott, noha a mesterségét nagyon is értette. Bocskai nem véletlen küldte hozzá. A szászok legfőbb iparosok, míg a talján valóságos művész. Bárkit szolgál, aki hajlandó megfizetni, de így van rendjén, elvégre idegen. Mondják, Gyula 1566. évi ostromakor az egri püspök Bereck nevű stájer pattantyúsa jeleskedett, az is Itáliában tanult.

– Eccelenza, kezdhethük?

– Ne siessék el! Hadd rettegjenek amazok.

– A kassai feuermeister⁴ a tüzelést alig várja.

– Pofáját befogja. Még egy szó, s a lövegre köttetem. Tegyenek úgy, mintha a delet várnák. Míg szembe süt a nap, ne lőjenek. Értve vagyok?

– Sí, eccelenza!

– Arra feleljen, meddig tart a rombolás. Hány nap köll, hogy a kapubástya leroggyon?

– A kolubrinákkal egy hét. Legfőbb dieci giorni,⁵ nagyságos főkapitány uram.

– Sürgölődjenek, tőccsék az ágyúkat, állítgassák a kasokat. A várakozás nem nekünk árt, hanem nekik. Tuggyák, nincs kihez fordulniuk. Kendtek hamarost megizzadnak, de az a kis lé semmi a fogarasiak verejtékéhez képest. Addig vegye le a kalapját, nehogy fejbe lűjék.

A talján lekapta, közben szélesen mosolygott. A kassaiak is. Élvezték, hogy a főkapitány nem röstell az olasszal társalogni, közvetve velük, akik a pusztításért felelnek. Ritkán láttak ekkora urat a fal tövébe merészkedni. Hallottak Gyulaffy vakmerőségéről, de sejtelmük se volt, hogy nem magát, hanem őket bátorítja. Ha a lövöldözés oda-vissza megindul, ember legyen a talpán, ki a láncos golyókat és a baljósan fütyülő kartácsot állja. A kavargó füstben látni se lehet, kire hull a tüzes istennyila, míg szétveti mint vasalt kocsikerék a békát.

2 Kitűnőség (nagyméltóságod)

3 ágyúim

4 tűzmester

5 tíz nap

László úr derűsen biccentett, és odébb ballagott. Amit akart, elvégezte, a többi legyen a várórség gondja. A csapatokat akarta megvizitálni, hogy érezék, senkit se hanyagol el. A palotások szokás szerint lovaikat gondozták, a székelyek a baltájukat élezgették, közben hallgatagon maguk elé meredtek. Észben tartották, hogy Bocskai az 1596. évi felkelést véresen megtorolta, de a katonáskodás a vérükbe ivódott. Mi mást tehettek? – szolgáltak, lófókhöz illőn, s nem utolsósorban azért, mert a fejedelem ünnepélyes esküvel ígért szabadságot. Hátha a szavát ezúttal betartja. Elvégre a hajdúkat is megbecsüli. A főkapitány némiképp gyanakodva meredt rájuk, mert tudta, társaik halálát a következő nemzedék se felejtí el.

László urat hírneve és emberséges magatartása miatt tisztelték. A lázadás leverésétől távol tartotta magát, jobban mondva őt és a palotásokat a harcba nem vetették be, de a székelyekről rosszat sose szólt. Ebben is apjára emlékeztetett. Öregebb Gyulaffy sógorára, Forgách püspökre hallgatott, ki a lustrás lófók⁶ nemességét meg se próbálta kétségbe vonni. Még az irgalmatlan Báthory Istvánt is sikerült rávennie, éljen a székelyek elszántságával. Úgy érvelt: gyöngén felfegyverezve, rossz lovakon is többet érnek, mint az ingadozó főrendek bandériumai.

Ahogy elébük lépett, föltápáskodtak, és lekapott süveggel üdvözölték. Kevésen múlt, hogy nem álltak Bastához, de Petki királybíró megakadályozta, mondván: a császáriakkal szövetkező oláh vajdákban nem lehet megbízni, következésképp ne hallgassanak rájuk és a Habsburgra sem. Saját véreik ellen a székelyek is immel-ámmal harcoltak volna. Bár Bocskait külhoninak tartották, és korábbi udvarhúségéről is tudtak, de ahogy a hajdúkat, végül őket is sikerült megnyernie.

László úr barátságosan biccentett, s egy fanyeregre telepedett. Úgy vették körbe, mint afféle katonai orákulumot. A főkapitány belekezdett:

– Tudok a kelmetek sok nagy sérelméről. Csakhogy háborúban a múltat félre köll tenni. Mostan a császár és szógái ellen küzdünk. Mink vagyunk ott-hon, ők pedig magyar létükre idegenek. Vegyük be Fogarast, oszt’ ki-ki térjen haza régi szabactságába, ahun várja a család.

– Kérdés! – morogta egy vén lófó. – Bocskai bégyött Erdélybe, a székely nemzet nyomorúságára. Fajtánkat elődei, János Zsigmond s a Báthoryak se kímélték. Erről hogyan vélekedik naccságod?

A bizalom elszállt, a többiek súlyosan hallgattak. Az öreg ugyan földadta a leckét. Csakhogy László urat Bocskai többek közt azért nevezte ki főkapitány-nyá, mert tudta, minden rendű-rangú katonával képes szót érteni, azok is vele. Hosszan kivárt, azután megszólalt:

– A kelmed igazságát nem vitatom. De jusson eszibe, a fejedelmek embereit maguk is ölték-vágták. Fegyvertelen kúdotteiknek se irgalmaztak. Tudom, az adószedőknél gyűlöletesebb nincs. Mégis, mit gondol, meddig nyúznák kendteket

a császáriak? Basta kegyes vót? Nem a tábornagy irtotta kendteket, asszonyostulgyerekestül? Erre válaszoljon!

A lófőkre vaskos csönd szakadt. A főkapitány érveire nem tudtak felelni. Belátták, a dúló-fosztogató zsoldosok a legrosszabbak, nem szólva tatárról-törökről. A magyarokkal csak lehet egyezkedni, jöttmentekkel semmiképp. Nyelvüket nem értik, szokásaik, viseletük, egész lényük távolibb, mint az üveghegy meg az óperencia.

- Fene a nímetségbe - morogta a vénség. - Naccságodnak igaza van. Ezér' vagyunk itten.

A többiek bólogattak. Halvány mosollyal jelezték, a főkapitánnyal nagyon is egyetértenek. László úr szűkszavúságukkal tisztába lévén fölállt, s csak annyit mondott:

- A maguk hűségében nincs okom kételkedni. Gondoskodom róla, hogy a fejedelem fülibe jusson. Ünaccsága a szavát nem másítja meg.

A székelyek kardot, baltát emelve fölördítottak:

- Úgy légyen!

- Vivát Bocskai!

- Éljen a főkapitány!

- Pusztuljon Fogaras!

Az üvöltés a falakig hallatszott, megrémítette a torony körül keringő varjakat, a raj sebesen elszállt, a lőrésekből a síkra riadt ábrázatok meredtek. Az ágyúknál sürgölődő szász pattantyúások a tömeget kerekre nyílt szemmel bámulták, ám a katonák csöppet se lepődtek meg. Gyulaffy jeles képessége, a meggyőzés ezúttal is bevált. Az ostromtábor elszántsága nem hagyott kívánnivalót maga után, de a lelkesedés ezek után az egekig csapott.

A tüzerek lázasan mímelték, hogy löni készülnek, a talpasok a kasokra állítgatták a seregbontókat, a lovasok a várat szoros ostromgyűrűbe fogták. Az őrség láthatta, Fogaras közelébe lélek se merészkedik. A nap már-már csúfondárosan ragyogott, mintha a kihalt környéket gúnyolná. A rétek a gyöngye szélben hullámzóztak, az út elhagyottan nyújtózott a láthatárig. Csak a tábor nyüzsgött, mint a méhkas. A csapatok alakulatokba verődtek, ezzel is igazolva, hogy a fegyelem példás. Még a hírhedt konok székelyek is úgy várták a parancsot, mint a megváltást. Szentül hitték, hogy a támadás bármely pillanatban bekövetkezhet.

Senki se tudta, hogy a feszültség a várban mekkorára nőtt.

A többségükben magyar katonák, de a németek is dühödten morogtak. Hiába a bőséges muníció és az élelem, a védekezés egyre reménytelenebbnek látszott. Az ostromtábor fegyelme, a másfél tucat nehézágyú, az öblös mozsarak s a bástyákra szegezett muskéták megütlék a lelkeket. Még a napfény is veszedelmes jövőt jósolt, mert fölfedte, hogy az őrség a pártázat mögött hol ritkább, s hová jut kevesebb puskacső.

A zsoldosoknak tudomásukra jutott, hogy fölmentésükben hetek múltán se bizakodhatnak. A félelemmel vegyes düh addig izzott, míg Glatz János parancs-

nokhoz küldöttséget menesztettek. Immár nem kérték, hanem követelték, hogy a várat adja föl. A kapitány öszvérmakacssággal tiltakozott, azonfelül elkövetett egy szarvashibát. Katonai becsületére hivatkozott, ami a lázongókat nemhogy nem hatotta meg, inkább a haragot szította.

- A mi életünk mit se számít?
- Becsületét dugja föl a valagába!
- Ne a mi bőrünkre spekuláljon!
- Arschloch!⁷ - ordította egy német.

Glatz a kardjához nyúlt. Alig bírta kivonni. A szűk helyiségben nem volt hová hátrálnia, ráadásul akadályozták a támlás hátú székek. A katonák csöppet se haboztak. Rövid csövű kurtányaikat ketten rásütötték, a harmadik lándzsát döfött a mellébe. A kapitány összerogyott. Annyi ideje se volt, hogy a kardját fölemelje. Gyilkosai a véres tetemet szó nélkül otthagyták, kimentek a folyosóra, ledübörögtek a lépcsőn, társaikat az udvaron üvöltve összehívták, végül egy szószóló bejelentette, ideje az ostromnak véget vetni. Ne védekezzenek tovább, hisz nyilvánvaló, Basta az erődöt magára hagyta.

- Bajtársak! - üvöltötte egy strázsamester. - Ekkora túlerő ellen nem harcolhatunk! Ördög vigye Fogarast! A kapitánynak vége! Mink, magyarok, álljunk a fejedelem táborába! Gyulaffy generális a sajátjaival kegyes lesz!

Senki se tiltakozott. Még a németek is helyeslően bólogattak. Tudvalevő, a tüzéreket és a képzett muskétásokat Bocskaiék örömmel fogadják, így hát ellenvetésre nem került sor. Már csak azt kellett eldönteni, a megadás feltételeiről kik tárgyaljanak. Végül a küldöttségbe öt magyart, három németet és egy vallont választottak, hogy a nációk arányosan képviselve legyenek.

A táborból csodálkozva nézték, mi sebesen néptelenednek el a mellvédek és a bástyák. Az ágyúk kanócai kilobbantak, a seregbontókat magukra hagyták, a császári zászlók ernyedten csapkodtak, mintha sugallnák: tegyetek velünk, amit akartok. Egyedül Gyulaffy nem lepődött meg. Jó pár napja számított rá, hogy az őrség a harcot föladja. Tudta, hogy Basta csöppet se bízik a magyarokban s a német zsoldosokban sem. Miért bízna, ha elszigeteltségükön képtelen úrrá lenni? A királyi Magyarország forrong, a török az alkalmat kihasználva terjeszkedik, legalábbis leköti a birodalmi hadakat. Ilyen körülmények közt a fogarasiak ellenállásának semmi értelme.

A követeket egy rézdobon üldögélve fogadta. Borúsan mosolygott. Hagyta, hogy tárgyalást amazok kezdjék. Nem szándékozott a dolgukat megkönnyíteni, de azt is tudta, a könnyörtelenség ezúttal nem helyénvaló. Végezni akart, s a várat mihamarább birtokba venni, hogy meggyarapodott seregével vonulhasson tovább. A magyarok átállásában biztos volt, a többi nem érdekelt.

A várbeliek a gyalogkaput tárva-nyitva hagyták. Máris izzadtak, holott a nap még nem hágott delelőre. Fegyveresei László urat körbefogva várták, hogy a küldöttök irgalomért esedezzenek. Kíváncsiságukkal még a pattantyúsok se bírtak.

7 seggfej

A talján parancsnok hiába dühöngött, az ágyúkat odahagyva mind közelebb settenkedtek. Gyulaffy hagyta. Az őrség lássa, az ütegeket csöppet se félti, elvégre a tüzerek egy lendülettel visszafuthatnak, s az árkon átívelő hidat bármikor telibe kartácsolhatják.

A küldöttek addig toporogtak, míg a strázsamester megelégette. Levett sakkal lépett László úr elé, és harsányan belefogott:

– Naccságos főkapitány! Azé' gyöttünk, hogy a várat föladjuk. Nem akarunk harcolni maguk ellen. Velünk vannak a külhoniak is. Bocskai urat elösmerjük fejedelmünknek. A továbbiakban őt szögáljuk, ha beleegyezik.

– Jókor! Hun van a kendtek kapitánya? Mire vár?

– A végítéletre. Kardot rántott, mire...

– Levágták. Egyetlen ember halála a vérontásnál mégiscsak jobb. Mondom a föltételeket. A várból vonuljanak ki. Az átállók fölesküsznek, rangjukat, fegyvereiket megtarthatják, a többiek takarodjanak. A távozásér' kendtek felelnek. Fogarast egy órán belül üresen akarom látni. Végeztem.

A küldöttek meghajoltak, végigdobogtak a hídon, s a gyalogbejáró mögött sorra eltünedeztek. Nemsoká csikorogva nyílt a nagykapu. A mellvédről a császári lobogókat lekapkodták, a bástyák elnéptelenedtek, a várból lázas készülődés hallatszott, a lovak nyihogtak, puffantak a málhák, egy rakott társzeker nyikorogva a hídra zötyögött. A katonák tömött sorokban talpaltak, mögöttük a szolgák. Egyikük se látszott szomorúnak. A napsugár úgy táncolt a várárok vizén, mintha ünnepelne. A zsoldosok jóformán ki se vonultak, az erőd máris elhagyottan állt, a lőrések üresen tátongtak, a kürtökből ritkás füst szállingózott annak jeléül, hogy a kemencékben a tűz lassacskán kialszik. A pártán csak egy szurtos kisiú nézelődött, majd eltűnt, fölbukkant a kaputorokban, és rohanvást a többiek után futott.

A főkapitányt szokott óvatossága most sem hagyta el. A várba egy palotás századot parancsolt, hogy az épületeket töviről hegyére kutassák át, a lőporos pincét helyezték biztonságba, és őrizték az átjárókat. Tisztjeivel csak azután szándékozott bevonulni. Tudta, soká tart, míg végeznek. Egy órült a kazamatát az utolsó pillanatban magára gyűjthatja. Akit a robbanás nem vág szét, a záporozó kövek agyoncsapják. Ezt megelőzendő várakozott, de türelmetlenségét a világért se mutatta volna ki. Elejét akarta venni, hogy a hajdúk a szobákban – immár a fejedelem tulajdonában – fosztogatni kezdjenek. Embereiben úgy bízott, mint saját magában, s azt is tudta, első dolguk a lőpor biztosítása, majd őrséget állítanak a raktárak és a kapitány lakóhelyisége elé. Nemhogy pénzt, de még egy bicskát se lopnak el.

Egy idő után sikoly hallatszott. László úr és Sámi összenéztek. Ezek szerint az előőrs a várban maradt nőcselédeknek csócsálja, de nincs mit tenni: az óvatlanoknak ez a sorsuk. Hátha maguk is akarják.

A dolog úgy esett: egy kövérkés lány vizet mert a kútból, mintha a felajzott katonák ott se lennének. A káva fölé hajolva kidüllesztette ketté porciózott fenekét – rövid pendelye megfeszült –, közben szétterpesztette vaskos combját.

Két palotásnak több se kellett. – Piros a lába, mint a tojóé... – suttogta az egyik. – Hegyibe! – morogta a másik. A kihalt várudvaron szétnéztek – a többiek a pincében és a szobákban kutakodtak –, a lányt jobbról-balról közrefogták, és futólépésben egy átjáróba cipelték. Akkor sikkantotta el magát. Többre nem jutott ideje. Pendelyét fölrántva a falhoz nyomták, egyik kést tett a torkára, a másik sebesen kifűzte a nadrágját, és nekiállt gyakni. Azután váltottak. Végül megjött a harmadik, negyedik, ötödik. Azoknak se kellett biztatás: úgy csuszszantak a remegő lányba, mint kard a hüvelyébe. Fertályóráig se tartott, de a kiscseléd ázott rongycsomóként a földre zuhant. Mozdulni se bírt. A palotások bosszúsan otthagyták. Csöppet se szánták, csak azt, hogy gerjedelmükön nem tudtak úrrá lenni. Fegyelemhez szoktak, de félesztendei hadakozás után az érzés kihalt belőlük; ami megmaradt, nem egy cselédnek tartogatták.

A hídon feldübörögtek a paták, léptek ütemes dobbanása hallatszott, élükön Gyulaffyval a katonák bevonultak, és sorfalba rendeződtek. Lassacskán előkerültek a palotások, a század feszes négyszögbe állt, a vicekapitány László úr elé pattant, és üvöltve jelentette: a löport és az ágyúkat őrzik, a szobákat átkutatták, a holmiknak híja nincs. Ellenállásra sehol se került sor.

Gyulaffy látta, a lány a falszögletben kínlódva föltápászkodik, és rogyadozó léptekkel a cselédszállásra tart. Szúrós pillantással a palotásokra meredt. Kettlen-hárman nem bírtak a szemébe nézni. Tudta, hogy bűnösök, de az örömeiket minek rontsa? Vállat vont, lekászálódott a nyeregből, és tisztjeivel fölbballagott a lépcsőn, egyenest a kapitány szobájába. Emberei helytállását már az ablakból köszönte meg – amazok kardot rántva éltették –, végül lekiáltott: egyenek-igyanak, mulassanak, de csínján borozzanak, mert a részegeket kikötteti. Megfordult, a kapitány ládájából előszedette az iratokat, és Lestárral közösen böngésztek. Arra voltak kíváncsiak, Basta miféle ígéretekkel traktálta Glatz parancsnokot. A kapitány hullája vérebe fagyva hevert, de kutya se volt kíváncsi rá.

Az udvaron egy csapat kucsmába, köpenybe, bő nadrágba, meggypiros csizmába öltözött fickó szablyával, törökkel, lándzsákkal fölfegyverezve idegen csengésű nótába fogott. Gyulaffy visszalépett az ablakba, és lenézett.

– Lestár! Kik ezek?

– Kozákok. Hol a litvánokkal, hol a tatárokkal szövetkeznek. A századot a temesvári bég küldte hozzánk.

– Mifélék?

– Szökött parasztok. Annak idején a cár meg a lengyel oligarchák elől menekültek a Don, a Kubán és a Tyerek vidékére. Saját seregkörzeteik vannak.

– Ki parancsnokolja őket?

– Úgy nevezik: atamán. Választott tisztség, mint a hajdúkapitányok.

– Miből élnek?

– Földből, jószágból... Közben a doni sajkásokat fosztogatják. Született harcosok. Kardjukat annak bocsátják áruba, aki többet fizet.

A dal gyönyörűen, lágyan kanyargott, a sokszólamú, dörgő mélyből egy tenor hirtelen fölszárnyalt, s úgy cifrázta, ahogy faragás a pásztorbotot. Az

udvaron nyüzsgő-ordítózó katonák elcsöndesedtek, és ámulтан hallgatták. László úr egy idő után Lestárra kérdezett: – Érted, miről danolnak?
– A krakkói udvarban tanulgattam oroszul is. Érdekel, bátyámuram?
– Mondd.

*Elindul a kozák holló paripáján
Messzi idegenbe, hosszú útra kél.
Elhagyja örökre szép szülőházáját,
Az apai házba vissza sose tér.*

– Afenébe! Valóságos poéták!
– Hallgasd csak:

*Fiatal menyecske lesi, de hiába,
Este is, reggel is áll a kapuba.
Majd a szíve szakad, olyan igen várja,
Messzi idegenből jön-e az ura.
Odafeñn északon hóföreteg támad,
Csikorgó hidegben durrognak a fák,
Fenyők hánykolódnak haragos orkánban,
Ottan a hó alatt fekszik a kozák.*

A tenor úgy röpködött, mint bánatos pacsirta a légben:

*Amikor haldoklott, esdekelve kérte,
Feje fölé magas kurgánt hányjanak.
Azon a kurgánon nőjön-növekedjen,
Virágba boruljon sudár kányafa.*

A dörgő kórust a többi kozák megirigyelte, és másik nótába fogott:

*Háborgó tengerről, Azovi-tengerről
Hajók jönnek a Donon.
A fiatal atamán tér haza azokon.⁸*

– Szép! – morogta Gyulaffy. – Érdemes lenne őket fölfogadni. Napestig hallgatnám.
– Bizony szép. De a kozák szeszélyes fajta. Olykor nem hallgatnak az övéikre sem.
– Akkor hát kire?

8 Fordította Makai Imre.

- Ördög tudja. A Don csobogására, a puszták illékony üzenetére, az eke mögé fogatolt barom bögésére, a saska suhogására.⁹ Dalaikból olyan perzselő hazaszeretetet árad, hogy a lángjainál ökröt lehetne sütni.

Gyulaffy sóhajtott:

- Idegenszívú magyarjaink bőven eltanulhatnak. Mit értünk el máma? Visszafoglaltunk egy várat, ami eleve a miénk. Német, török, tatár... Hun harcolunk, hun összefogunk velük. No de sok beszédnek sok az alja. Ereggy, írd meg Bocskainak, Fogaras az övé. Addig végigjárom a falakat. Csak nem adom át látatlanba' a fejedelemnek...

A FŐKAPITÁNY UNATKOZOTT, végül lázas türelmetlenség kerítette hatalmába. Kereste a feladatot, de nem talált rá. A had evett-ivott, a korábbi ellenségek barátkoztak, esténként a tűz mellett a mesemondókat hallgatták akkora figyelemmel, mintha az életük múlna rajta. Gyulaffy attól tartott, a kényelem a sereget elpuhítja, mielőtt Erdélyt teljességében visszafoglalják. Fogarasra csupa jó hír érkezett: Rhédey Ferenc hadai megverték a menekülő Bastát, Kollonich gróf a harcot föl se vette, a török királyi koronát küldött Bocskainak. Amaz elfogadta, de nem viselte, és nem hivatkozott rá. Beérte a titulussal, amit maga és a katonái értek el. László úr egy éjszaka az asztalra könyökölve, a huzatban lobogó gyertyafénynél kimondta:

- Ami a koronát illeti, únaccsága rókánál ravaszabb, kígyónál hajlékonyabb. Fejre tehetné, de miljom irigye támadna kívül-belül. Uraimék nehezen viselik mások méltóságát.

Lestár kedvetlen hallgatott. A kancellárián alaposan belé ivódott, mikor kell megszólalni, mikor jobb csöndben maradni. Éppolyan tanácstalan tépelődött, mint unokafivére, de akad-e írástudó, ki bevallja? A kozákok hazavonultak, a török Temesvárt nem mozdul, a környék csöndes. A hajdúk közt megindult a szökdösés. Kutya se bánta, mert tudták, a tespedés nincs ínnyükre. Vágytak a szállásaikra és arra, hogy ígéretét a fejedelem végre beváltsa, a legényeket megnemesítse és földhöz juttassa, míg a nép lélegezni tud.

László úrnak a tétlenségből elege lett. Hiába várta, hogy az erődöt a fejedelem küldöttei vegyék át, új parancs nem érkezett, így hát elhatározta, kilovagol. Csak Sámi és egy szakasz palotás kísérte. Ahogy a tábortól eltávolodtak, a táj kihaltan nyújtózott a láthatárig. A réteken a fűszálak buján harsogtak, köztük átszüremkedett a fény, és fémszínekben játszott, mint a rezes sikló. Az árvalányhaj kócosan hajladozott, a tarackbúza súlyos kalászhaj nyílegyenesen törtek föl-felé, a vasfüvet zsálya tarkította, távolabb a mezőt az ősgyep úgy elöntötte, mint az áradat. A kis csapat nemsoká virágszőnyegbe gázolt. Vadzab, kutyatej, borbálfű, remetefű, lángoló pipacs: valóságos szín- és illatorgia. A katonák a természet gazdagságával nem győztek betelni. Milyen más, mint a fojtó füst, a keserű lőporszag, a tábori latrinák s a félelem verejtékbúze, melyet csaknem egy esztendeje szagolnak.

- Jó föld - közölte László úr. - Ha lenne, ki főszántsa, a betakarítást nem győzné. Micsoda gazdag táj... Gyümölcsnek, zöccségnek is alkalmas. Eltartana egy tucat falucskát.

- A hajdúk legelővé silányítanak - morogta valaki.

- Nem a! - vágta rá Gyulaffy. - Űk is beleakasztanak az ekevasat.

Szótlan továbbügettek.

A távolban egy ménes nyargalászott. A főkapitány kíváncsi lett, miért nem hagyják füvelni. Ahogy közelebb kocogtak, látta, a kaszálót letiporták, a lovakat egy pár hajdú karikással terelgeti, hogy az Oltnál fürdőzzenek és itassanak. A kancákat egy óriás, tizenhat markos mén vezette. Ránézni is gyönyörűség volt. Koromfeketén, föltartott fejjel, csapkodó sörénnyel dübörgött, súlyos patái a füvet csomóstul fölszakították, végül a karikás egyet durrant, a csödör akkorát nyerített, hogy a kancák mind megtorpantak, a csikós lekapta a süvegét, meglengette, és Gyulaffy elé kocogott.

- Hogy híják ezt a szépséget?

- Viharnak, naccságos úr. Nem sokan bírják megülni.

- Mondd az árát! Megveszem.

- Fedezőmén. Nem adhatom. A többiek megórolnának.

A főkapitány szélesen mosolygott, emberei a lovat irigyen bámulták. Mi tagadás, némelyekben fölmerült, erővel elvehetnék, s a hajdú mehetne panaszra az Úristenhez vagy akárhová. Ám ahhoz Gyulaffy más ember kéne legyen. Még a zsákmányra is alig tart igényt, nemhogy raboljon. A hajdú derűsen folytatta:

- Tudom én, naccságnak eszibe se jut elkötni a más jószágát.

- Mitül vagy ebbe' olyan biztos?

- Főkapitány úrral harcoltam Szatmárnál. Ott vótam Ebesfalván is.

- Ki lovagolja a csödört?

- Én meg a társam. Ha csak a magunk gebéjén nyargalásznánk, hamar kiakaszthatnánk a bürét száradni. Így osztán váltogatjuk. Ha a ménes a fűvön kített, visszaügetünk. Addig, instálom, ezt a Vihart próbálja ki.

- Öreg vagyok én ahhoz... Vicekapitány! Ha van bátorsága, ülj meg.

Sámi a nyeregből rezzenetlen arccal lekászálódva lassú léptekkel elindult. Szoktatni akarta, mielőtt ráugrik. A nagy ló sörénye szálanként meredezett, fölcsapta a farkát, vadul kirúgott, odább sűrült, horkant, és düledt vérekes szemét Sámira meresztette. Senki idegen se mert volna közeledni hozzá, de ifjabb Gyulaffy tudta, ha meghátrál, becsülete apja és a többiek szemében örökre odavész. A hajdú fogott egy pányvát, a ló nyakába vetette, és körbe-körbe futtatta, hogy valamicskét fáradjon. Mikor kezdett lassúbbodni, Sámira förmedt:

- Várjon, míg fölraikom a nyeret és a zablát. Idegentül nem fogadja el.

A csödör idegesen borzongva tűrte, hogy a nyeret föltegyék, a hevedert megszorítsák, s a zablát vicsorgó pofájába nyomják. Végül egyet lépett, de hullámzó szügye nem sok jót ígért. A csikós jobb kezével a szárt marokra fogta, fújtató orrcimpáját ballal megszorította, és ifjabb Gyulaffyhoz vezette. Csak annyit mondott:

– Ideki ne incselkedjék véle. A karámba' hagyján, de a réten megbokrosodik. Kancához közel ne lovagoljon, mer' fölívágja.

Sámi egy lendülettel ráugrott. A mén meg se moccan, majd hirtelen a hátsó lábaira guggolt, föl pattant, megemelte a farát, kirúgott, minden mód próbálta levetni. A föld valósággal rengett. A palotások nem hitték, hogy a vicekapitány a nyeregben egy percig is megmarad, de olyan ügyesen hajladozott, hogy a ló nem bírt vele. Egy darabig rázta magát, nyakát hátravetve próbált Sámi térdébe harapni, majd megugrott, és sebesen elvágatott. Lobogó farka úszott a szélben, hullámzó sörényén megvillant a napsugár, patkolatlan sárga patái virágszőnyegbe gázoltak, míg ló és lovasa a messzeségben szöcskévé zsugorodott. Azután megfordultak, és rövid vágatában, végül lépésben közeledtek. A mén szügyét kiverte a hab, és tajtékosan mellső lábaira folyt, közben vadul zihált. László úr Sámit és a csődört elismerően méregette.

- Add el! – biztatta a hajdút. – Az árán három ilyet is vehetsz.
- Nem én! De ha az ifjúr beáll közibénk vezérnek, néki aggyuk.
- Legyen! Hányan vagytok?
- Kevés híján egy turma. Kettőszáz ember. Csupa próbált harcos.
- Hun táboroznak?
- A folyócskán túl. Csak egy futamatnyi.

A főkapitány a fiára meredt. Sámi úgy meglepődött, hogy szólni se bírt. A palotások a vállukat vonogatták. Noha a fickó harcedzettnek látszik, mégis csak pásztor vagy szökött paraszt. Csodálkoztak, hogy László úr a saját fiát hajlandó közéjük alázní. Gyulaffy rákérdezett:

- Vállalja? Ha igen, kinevezem kapitánnyá. Lestár megírja a parancsot.

Sámi szótlan biccentett. Rég vágyott rá, hogy saját csapatot vezéreljen. Az is eszébe jutott, apja a döntéssel a hajdúkat a maga seregéhez csatolja, attól kezdve elővédként szolgálják. A csődörös ravaszága se hibázott. Gondolta, Gyulaffy ezek után a szabadlegényeket lajstromba véteti, hópénzt fizettet, netán rendes gúnyát, fölszerelést kapnak. Innen a nemesség csak egy macskaugrás, mely társait örökre kirántja a jobbágysorból. Már ha megérik.

– Lódujl! – förmedt László úr a csikósra. – Hídd elém a többieket. Ha a fiamat ük is akarják, a legényeket hadrendbe sorolom.

Amaz lóra pattant, és elvágatott. A csődör még remegett, de látszott, ifjabb Gyulaffyt elfogadta. Az újdonsült kapitány megveregette a nyakát, belekotort a tarsolyába, előszedett egy almát és a ló pofájához dugta. Vihar bekapta, egyet roppantott, lenyelte, és várákozóan Sámira pillantott. Kapott még egyet, ezzel a barátság végleg megpecsételődött. A palotások vigyorogva bámulták. László úr megelégette, Sámit egy intéssel magához parancsolta, és halkán rákérdezett:

- Tudod-e, hogy az ördög szeme mér' karikás?
- Nem.

– Mer' sose aluszik. Erre gondolj, fiam, mikor a hajdúkat vezérled. Nem szokta a cigány a szántást, de a barázdába üket is be köll hajtanod. Márul hónapra nem megy. Ami számít, az a példa. Ne ígérj, de amit mondasz, tartsd be.

Akkor a fegyelmet ők is betartják. Mostantul ruhát, fölszerelést, rendes hópénzt kapnak. A zsoldot a fizetőmester adja át. Egyelőre ne bízd közülük valóra.

A láthatáron porfelhő támadt, a földet megrengette a dübörgés, a párából kibontakozott a száguldó lovascsapat, Gyulaffytól nyíllövésnyire megállt, összeverődött, és lépésben közeledett. A turmából kivált egy állig eresztett bajszú borostás öreglegény, László úr elé ugratott, lekapta a süvegét, és katonásan közölte:

- Várjuk parancsát!

- Egy: szógalatban haggya a fején a kalapot. Kettő: ha Sámuel elösmerik, besorolom kendteket a hadba. Nem választott, hanem kinevezett kapitányuk lesz.

Az öreg megsodorta a bajuszát, és komótos nyugalommal felelt:

- A dógot meghánytuk-vetettük. Elfogadjuk.

- A kapitány kijelöli a körletüket. A hópénzt a fizetőmestertől kapják.

A vénség visszakocogott, a mondottakat pár szóval ismertette, mire a hajdúk kirántott szablyával felüvöltöttek:

- Soká éljen Gyulaffy!

- Isten hozta!

- Vezéreljen minket!

Az ordítás elhalt, Sámi elébük ügetett, s az alakíságot megtartva a csapat rendben ellovagolt. Már is katonásabbnak látszottak, mint ahogy megérkeztek. Idősebb Gyulaffy szélesen vigyorgott:

- Szép napunk van. Érdemes vót szétnézni. Kétszáz szablyával többen letünk. Jobb, ha a zsványok velünk vannak, mintha a maguk szakállára ölnegyűtogatnak. Indícs!

Sámit és a hajdú főembereket beparancsolta Glatz szobájába, a társaságot asztalhoz ültette, és bort hozatott. A hullát addigra elcipelték, de a vértócsát még nem takarították föl. Édeskés szagával senki se törődött, csak azzal, hogy a főkapitány nem röstellte a nemtelenekeket hellyel kínálni. Mikor a csobolyókat behozták, mosolyogva közölte:

- Jó fanyar vörös. Katonák és parasztok bora. Nagyurak asztalára sose kerül. Isten éltesse kendteket és az újdonsült kapitányt!

A FŐKAPITÁNY MÁSNAP DÉLBEN PAKSAMÉTÁT KAPOTT. Felbontását hallowatta volna, de Csehiből érkezett, egyenest Kata úrnőtől Pestesi jószágigazgató keze írásával, így hát sejtette, az üzenet sürgős. A direktor a küldönc lelkére kötötte, Gyulaffyt bárhol kapja, egyenest neki adja át. A jóember fél Erdélyt bejárta, mire megtudta, László úr Baróton időzik. Útközben a fegyveres csavargók elől számtalanszor kellett szöknie, s az élete hajszálon múlt, de valahogy megúszta. Úgy esett a táborba, mint akibe a lélek hálni jár. Pestesi nem véletlen választotta jó lovasok közt a legjobbat. A fickó képes robogó vágásban a száron futtatott vezetéklóra váltani, nyílzáporban vagy puskatűzben az oldalára csuszszanni, visszalendülni és nyargalni tovább. Gebékké silányított hátasaival

Gyulaffy elé kocogott, kibontogatta az iszákját, s vaskos írást elgyötört tekintettel a kezébe nyomta.

A főkapitány a futárnak adott egy aranyat, magához intette Sámit és Lestárt, elvonultak a vezéri sátorba, s a derékaljra telepedtek. László úr tudta, főbenjáró családi ügyről lehet szó, ami nem tűr halasztást. Gyomrában mintha egy nehéz kő lapulna, hangtalan intett Lestárnak, a csomagot bontsa ki. Magában fohász-kodott: csak ne az asszonnyal s a lányaival történjen valami iszonyúság! Azután megnyugodott. Unokaöccse arcán elmélyült figyelmet látott, nem beletörődést. Lestár a külön borítékolt levéllel kezdte, a többi sorra átfutotta, végül szárazon közölte:

- Bátyámuram pöreiről van szó. A nagyasszony könyörög, legalább kis időre térjen haza. Sem ő, sem Pestesi direktor nem bírnak a követelőkkel.

- Hábóruhá' se hagynak békin! Hogy a jó Isten tegye őket akárhová! Mit akarnak?

Lestár az iratok közt hunyorogva lapozgatott. A ponyva délben is alig engedte át a fényt, de a füledt sátorban verejtékeztek, immár nem a félelemtől, hanem a forróság miatt.

- Óvasd föl! - morogta László úr.

- Egyenként nem érdemes. Az első papiros tizenegy éve kelt, 1594. május 14-én. Bátyámuram a gyulafejevári káptalan előtt tett nyilatkozatában elismeri, hogy Doboka vármegyei Füzes és Szentpéter birtokát bandérium toborzása végett Ravaszdi Györgynek kétszáz forintért elzálogosította. Rossz szomszéd-ság török átok. Ravaszdi azt állítja, a pénzt nem fizetted ki, de a földeket sajátodként használod.

- Szó nem igaz belüle. Ha ott lennék, a rohadékat a bőreből is kiugratnám.

- A másik irat bátyámuram tavalyelőtt Hadadon kelt levelének kópiája. Ebben elismeri, hogy Csáky István daróci részjóságát ezer forintért zálogba vette. A harmadik: tizennégyezer forintért átvette Csákyak minden vagyonát, beleértve az almási várat és az egeresi kastélyt. A negyedik: a monói jóságot Dengelegi Miklósnak kétszáz forintért zálogosította el. A legkeményebb dió a Csáky-pör. István úr maradékai azt állítják, a birtokot és az ingatlanokat az adósság megfizetése ellenére se vagy hajlandó visszaadni. Már csak azért sem, mert a szentmihályi, a kistrákosi és kendermezei földeket hatezer forintért Bogáti Menyhért kezére juttattad.

Gyulaffy a haragtól sápadtan meredt rá. Egyelőre nem akart szólni, nehogy dühe végtelen unokaöccsére zúduljon. Elvégre nem a rossz hír olvasójára, hanem a hírre kell haragudni. Nagy nehezen erőt vett magán és vészjósló halkán közölte:

- Sok év telt el, de Csáky a pízta nem fizette vissza. Meghótt, de utódai se törlesztettek. A szándékkal most hozakodnak elő? Hányszor ígérték, hogy a köcsönt megadják! Értem én: fölbiztattak egy prókátort, a' meg a pörön keresni akar.

– Az utolsó papiros egy igazolás. Két szolgabíró, Laczóka Ferenc és Adorján György írják, száztizennégy köből búzádat Váradra vitették. Ugyanők írják, Csehiből egy jobbággy fia ismeretlen helyre távozott.¹⁰

– Egye fene. A búza áráér’ nem aggódok, de a Csákyak dógát nem hagyom annyiba’. Hónap hajnalban Lestárral meg egy turmával Csehibe mék. Sámi készíccse össze a csapatot. Te maradsz – förmedt a fiára –, de hajdúkat viszek. Űk a leggyorsabbak.

A TURMA ELEINTE EGY LÉLEKKEL SE TALÁLKOZOTT. A bizalom nem terjedt odáig, hogy a székeleyek kétszáz állig fölfegyverzett lovastól ne tartsanak, kivált, hogy nem tudták, a csapatot maga a főkapitány vezérli. Űgy robogtak át a tájon, mint a förgeteg, de helyenként meg kellett állniuk, hogy a hátasok szuszszanjanak. A dimbes-dombos havasolja, a bővizű patakok, a köves gázlók, főképp a rossz utak a menetet úgy elcsigázták, hogy a törődéshez szokott hajdúk is esedeztek: a főkapitány kímélje a lovakat, hagyja az embereket ejtözni.

Hajtotta a düh és a nyugtalanság. Nem bírt gyönyörködni a buja rétekben, a suhogó fenyvesekben, a szeszélyes alakú sziklákban, a fennsíkok zsindeleytetős kunyhóiban, a gomolygó juhnyájokban s az áttetsző kék égben, melyen gyapjas bárányfelhő úszott. Hétágra sütött a nap, de az erdők friss lehelete elejét vette, hogy a menet foltosra izzadjon. László úr fáradtságát hiába próbálta titkolni, a legények észrevették, de volt annyi eszük, hogy ne hivatkozzanak rá. Tudták, a sajnálat a főkapitányt még eszeveszettebb vágtára készítené. Esténként apró tüzek mellett puszogtak, melegítették a szalonnás kását, némelyek félösen meredtek a fák közé vagy a süppedékes lápba, hátha lidércek tanyáznak bennük. Helyenként apró kék lángok lobogtak, másutt a fákat szél nyögette, s a bokrok is úgy hajladoztak, mintha leveleiket az ördög mozgatná. Lehulló ág, ropogó száraz gally, nyirkos avarszőnyeg, a telihold baljósan vigyorgó ábrázata mind azt sugallták, valami gonoszság készül.

Gyulaffynak a babonás félelemből elege lett. A hajdúkkal bosszúsán közölte, ijedtségre semmi ok, a Székelyföldön ilyen a táj, különben is, a jószerence velük van. Itt az őstermészet más, mint a síkon. A turma elszégyellte magát, végtére is nem kiskölykők, hogy recsegés-ropogástól, pislá fényektől, árnyékoktól rettegenek. A lovak se riadoztak. Nyár elején farkas, medve a környéken nem jár, a hiúz a sűrűben tanyázik, a lápot legföljebb toportyán és vízi szárnyas lakja. A kacsák, vadludak néhol ezerszám rebbentek föl, és csattogó szárnyakkal húztak észak felé. Láttak ácsorgó gémet, kárókatonát, bölömbikát, gödényt, nádi poszátát és kócsagot, utóbbit a tolla végett legszívesebben lenyilazták volna, de holmi vadászat kedvéért László úr a késlekedést nem engedélyezte. Végül nagy nehezen belátta, a könyörgő emberek miért akarják újdonaúj süvegüket kócsagtollal ékesíteni. Már-már nemesnek érzik magukat. A csábítás túl erős.

¹⁰ soha el nem döntött perek

A hajdúknak több se kellett: íjászaik a láb szélére osontak, a kiöntésen szétszóródtak, és fertályóra alatt egy tucatot lőttek. Azután beküldtek egy alföldi fiúcskát, ki a Körösök vidékén nőtt fel, és úgy ismerte a mocsarat, mint halász a ladikot. Bőre alatt érezte, hol lehet a sást és az iszapot meglábalni, hol a víztükröt átúszni, végül a zsákmányt négy-öt rugaszkodással partra vitte. A fosztással hamar végzett – a hús rágós, nem érdemes megsütöni –, s a sorjázó ezüstfehér tollakat előbb a főemberek, azután az íjászok kapták. Nem jutott mindenkinek, de Gyulaffy a várakozást hamar elunta. Efféle cifraságra sose vágyott, noha vezéri sisakra illő. Nem is fogadta el, bár a siheder elsőként neki kínálta. Egy nyerges félrehúzódva üldögélt, és összehérsélt szájjal hallgatott. Messze még a naplemente, de belátta, immár nem érdemes továbbmenni. Abba is beletörődött, hogy az emberi hiúság – hát még ha katonákról van szó – legyőzhetetlen. A zsákmány fölér egy kisebb diadallal. – Egye fene – morogta, azzal a lovához ballagott, megveregette a nyakát, fölszerszámozta, és szál egyedül elkocogott. Nem akarta, hogy bárki is elkísérje. Bőven volt min gondolkodnia.

Egész életében két dologra vágyott. Egyrészt arra, hogy apja nyomdokaiba lépjen, másrészt, hogy a családjá semmibe se szenvedjen hiányt. A gazdálkodás csöppet se foglalkoztatta, de az nagyon is, hogy a gyerekei méltó körülmények közt nőjenek fel. Bár a hírnév is vagyontárgy, ha Sámi előmenetelére gondol. Kérdés, hogyan sáfarkodik vele. Lányai, Zsuzsánna és Borbála is büszkéek rá, de az ő férjhez menetelüknek főképp a hozomány a rugója. Márpedig épp azt veszélyezteti a Csákyak szemérmetlen mohósága meg a többi pör. Bár nővére, Fruzsina középneemes kisasszonyként ment a dúsgazdag Homonnay Drugeth Bálinthoz, más idők jártak akkoriban. Generális apjuk, a Gyulaffyak ősisége s nem utolsósorban Fruzsi vonzó külseje elég volt ahhoz, hogy a grófi sarj a házassággal megtisztelve érezze magát. A Báthory Istvántól nyert csehi vár és hatvanhárom falucska meg a később szerzett birtokok se megvetendőek, de háromfelé osztani bajos, nem szólva a felesége megélhetéséről.

Ügetés közben azon tépelődött, ha lepergeti élete fonalát, tett-e valami említésre méltót? Megnősült, gyerekeket csinált, jószágait gyarapította, szolgálta Báthory Kristóf helytartót, ímmel-ámmal Zsigmond fejedelmet, viaskodott és képezte a katonákat, ahogy más, nem túl magas rangú tisztek, míg Bocskai kinevezte Erdély főkapitányává. Meglehet, a rang apja tekintélyének, a szerencsének és a históriának köszönhető. A szeszélyes, gyöngö akaratú Zsigmondnak, majd István úrnak sikerült Transzszilvániát – utóbbinak a Magyar Királyságot is – fenekestül felforgatnia. Kérdés, az ország javára válik-e?

A fák közt az árnyékban valamelyest megnyugodott. Eszébe ötlött, a szabadság tarka ábránd, hisz más jelent úrnak, parasztnak, magyarnak, székelynek, szásznak, kalmárnak, mesterembernek, inasnak, pápistának, reformatának, főképp a nincsteleneknek. Mennyivel könnyebb a lovának... Közönyösen kerülgeti a sziklákat, tapossa a nyirkos avart, helyenként az erekbe gázol, egyet horkan és kocog tovább. Szénánál, zabnál, dinnyehéjnél nem lát messzebb.

Az erdőt felverte egy harkály kopácsolása, madárpittyegés, elnyújtott károgás, a bokrok közt egy konda vaddisznó rőfögése. Sietősen elkocogtak, azután a fák közt róka surrant, mint egy vörös lángnyelv, nyúl ugrándozott, végül egy csíkos borz menekült a kotorékába. A vad a betolakodóról tudomást véve nyomtalan elpárolgott. A rengetegre fülledt csönd szállt.

László úr kipányvázta a lovát, s egy fatörzsre telepedett. Kölyökkora óta vonzotta az egyedüllét, a sűrűben a lombok kesernyész illata, maga az, hogy őzet, szarvast lát elvillanni. Kivált egy-egy óriási hollónak örült, mely magányosan nézelődött, majd lassú csapásokkal elszállt. Sose tartotta a balsors hírnökének. Ahogy apja, legszívesebben farkasra vadászott. Medvét sose sikerült ejtenie. Nem felejtette el, idősebb Gyulaffynak a Keleti Kárpátokban hogy sikerült lándzsával kitémasztania egy mackót. Akkor irigyelte, később a nemes állatot kerülte, kivált, ha a málnásban a bocsával cammogott. Ellenállt a kísértésnek, pedig jó lett volna a bőrét a csehi vár nagytermében a kandalló elé teríteni. Bár medve a Partiumban nemigen mozog, hébe-hóba látott egyet, de békén hagyta.

Milyen más az embervadászat, akár párviadal, akár a háború képében. Nem lelte benne örömét, míg elfogta az öldöklő buzgalom, s a vérontás magától értetődő lett. Utólag belátta, nem szép dolog, hisz az ellenség is mély meggyőződéssel harcol, éppúgy, ahogy papok és lelkészek marakodnak a hittételeken, tollforgatók a poézis stílusán, annak tárgyán meg a ténta és a papiros minőségén. Nyomdász sincs, ki ne a maga betűit tartaná a legkiválóbbaknak. A világ csupa ellenség. Ember embernek farkasa – mondják –, noha senki se látott ordasokat egymásra támadni.

A csönd percről percre fülsiketítőbbé vált. A fák elhagyottan ácsorogtak, a haraszt meg se rezzen. A félhomályban volt valami nyomasztó, de a főkapitányt csöppet se zavarta. Be kell sötétednie, hogy a vad kimerészkedjen a nyiladékra, vagy legeljen a tisztásokon. Csak a forrás és az erecske csobog éjjelnappal, időtlenül, mintha az erdőben zajló élet-halál harc meg sem érintené. Kidőlt fákat s a köveket kerülgeti, majd bővizű csermelyként halad tovább. Bár az élet is ilyen lenne. Megússzuk vagy beledöglünk, de a vége csöndes elmúlás vagy kinszenvedés, lelkiismeret-furdalás, gyötrő haldoklás, legvégül távozás a pokolba vagy a mennyekbe. A keveseknek osztályrészül jutó dicsőség csak egy múlt pillanat, pár sor a följegyzésekben, míg az idő végleg elsodorja. Legföljebb annyit tehetünk, hogy a gyerekeinkben élünk tovább.

Gyulaffyt leginkább ez aggasztotta. Nem akart úgy elmenni, hogy halála után a família szükségét szenvedjen. Elszegényedésükért nem őt hibáztatnák – sokkal inkább a pereskedőket és a háborús viszonyokat –, de ínségükbe sehogyan se akart beletörődni. A rokoni vagy fejedelmi kegy nem megoldás. Jómódból nyomorúságba süllyedni, a családot megaláztatásnak kitenni gyalázatos.

Eszébe jutott a kevés általa ismert latin mondás egyike: *Tempora mutantur, et nos mutamur illis.*¹¹ Lestár egyre gyakrabban emlegette, mondván: öregszik.

11 Az idők változnak, s mi is változunk.

Ha unokabátyja nem lenne, az árnyékvilágból rég eltávozott volna. Lám, a kancellária egykori vezetője szegénységét és mellőzöttségét milyen rosszul tűri. Hogy viselné Kata és a lányok? Netán belenyugodnának? Sámi fia semmiképp. Már most kapitány, nemcsak apja miatt, hanem rátermettsége és a hajdúk jóvoltából is. Az ő árnyékában tengődött, de kezd kilépni belőle, ahogy annak idején jómaga. Öregebb Gyulaffyt sem roppantotta össze haldokló ellenfelei és a török átkozódása, a száműzetés, a négyszáz éves csobánci vár elvesztése, az ínszakasztó vándorlás a Kárpátokban, Báthory István könyörtelensége és a gyilkos kerelőszentpáli csata. A generálist a szélhűdés vitte el. Az is hozzájárult, hogy a gyerekei fölcseperedtek, barátai meghaltak, a szolgálatból kiöregedett, végül nem tudott magával mit kezdeni.

Rá is ez a sors vár?

Imádott apja és anyja eltávazása, az, hogy e kegyetlen világban magára hagyták, lüktető fájdalmat okozott, jóllehet soha nem mutatta ki. Csak egy zárt csoport bajtársi közössége nyújtott vigaszt; azoké, akik életüket a katonáskodásnak szentelték, s akik úgy döntöttek, vállalják a súlyos sebesülést vagy a halált; akik korai elmúlása szinte törvényszerű, s rég a csatamezőn porladnak, vagy jeltelen sírba temetkeztek. Az intrikákat, a párviadalokat s az összecsapásokat túlélte, de tudta, testi-lelki fogyatkozását nem éli túl. Különben is, ugyan kivel válthatna szót, ha a sereget otthagyná? Kata és a lányok másfélék, fia a maga útját járja, Radocsay és pár jó katonája örökre eltávozott.

A főkapitány, mint legtöbben, akik életüket hadban töltötték, magányos volt. Tüskésen élt, mint a sün, mely nem közösködik, és nem szívesen fedi fel magát.

Újból Sámi jutott az eszébe. Jóraivaló, bátor kölyök, ő is a sereget választotta, de a harc nemsoká új csataterekre vezérli. Barátságokat köt, felfedezi a világot, saját előmenetele foglalkoztatja, egy idő után asszonyt szerez, és családot alapít, apjára tehát nem lesz szüksége. Azon az úton legföljebb a felesége, s ha lesz, a fia követheti.

Annyi helyzetben megfordult már, s annyi mindent tett, Sáminak mégse beszélhetett róluk. Kedve se volt hozzá. A gyerek eleinte nem értette, később nagyon is, de se megijeszteni, se elbátortalanítani nem akarta. Túl keveset voltak együtt, ám akkor tanulásra s főképp fegyverforgatásra ösztönözte. Neki is parancsokat osztogatott, mint a katonáinak. Kisebb csoda, hogy Sámi szeretete nem vált gyűlöletté. Pár éve Transzszilvánia és a Magyar Királyság helyzete gyökeresen megváltozott. Új veszélyek körvonalazódnak. Korszerű, hatékony fegyverek, muskéták, nehézágyúk, bevehetetlen várak jutnak zsarnokok kezébe. Sem a török, sem a német nem nyugszik, míg a magyarságot le nem igázza. Nyugtalanok a szomszéd népek is. Vajúdik a világ, végül szörnyszülöttet hoz létre. Egyik felkelés követi a másikat, a háborút kérészerű fegyvernyugvás váltja, mely az új háborút készíti elő. Kérdés, sikerül-e Sáminak helytállnia, netán örül, ha túléli? Lesznek még Gyulaffyak annyi keserves évszázad után?

Számba véve harmincöt esztendő pályafutását, végül a csúcsra jutott, de kellett hozzá Bocskai nagyratörése s az egész ország felfordulása. De még a fejedelem

akarata se lett volna elég. Mások, nála magasabban állók szándéka döntött. Az ítélet jóval a mohácsi csatavesztés előtt megszületett, a magyar urak széthúzásával, a török nyomasztó túlerejével s a Nyugat közönyével. A nagyság korszaka véget ért, de a kicsinységért is küzdeni kell. Erre való az egész háborús komédia – meg arra, hogy harcolni a következő nemzedék se felejtse el, s az országért áldozatot hozzon. Ha a vezetést továbbra is olyan csökött agyúakra bízják, mint Rudolf császár és az udvarhű főurak, Transzszilvánia kevése szabadsága is elvész. A kilátás rémisztő, de a hajdúk, a lázadó jobbágy népség s nemesi felkelők mind azért vannak, hogy a hódító igyekezetet megakadályozzák. Sem a török, sem a Habsburg ne pihenjen háborítatlan a babérjain.

László úrban az is megképzett, élete során hány sikere volt: győztes párviadatok, a palotás ezred létrehozása, Gyulafejérvárt a hatalmaskodó vallonok kiirtása, a fosztogatók megsemmisítése, végül Szatmár és Fogaras bevétele. Valami poéta imígyen verselt: *Dicső életed fénylő gyertyavilága fölér e szürke világgal* – ő pedig hosszú lobogást élt át. Ugyan mi a fenének borong? Jobb lett volna a birtokán tespedni, naponta részegre inni magát, kurtanemesekkel vadászgatni, asszonyával veszekedni? Süt a nap, a madarak csicseregnek, az erdő illatozik, a hajdúk tettere készek, a lovak szusszannak. Csak sikerül a pereskedőkkel elbánni...

Minek rágódjon a múlton s a jövőn? Az idő, mint annyiszor, kiforrja magát. Az élők így vagy úgy elmennek, a túlélők megmaradnak. Legyen dolga a következő nemzedéknek is.

Föltápászkodott, lóra ült és elügetett.

